

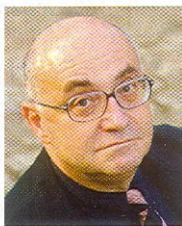

**Nyíri Kristóf interjúja
az IPM 2005. novem-
beri számában**

Az interjút készítette
Jakabffy Éva

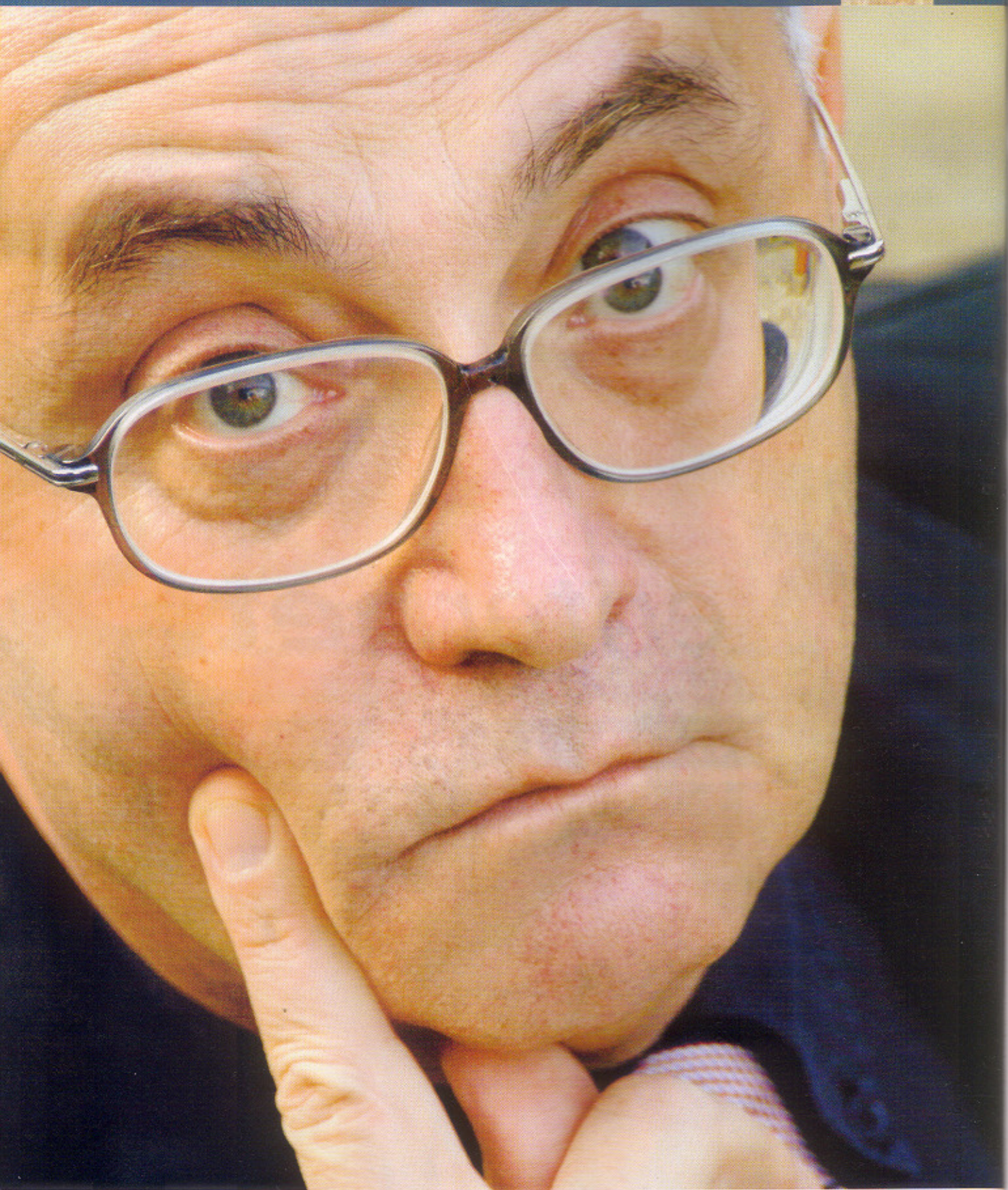
Fotók: Wessely György

tudósközelben
42 NYÍRI KRISTÓF
> Filozófia ma

Amerikában például a szoftverfejlesztők csúcshizetésekkel vonzzák magukhoz a legtehetségesebb filozófuspalántákat – a filozófia egészes látásmódja, fogalmi rendszeressége és kreativitása jót tesz annak az iparnak, amelyre végül is a tudástársadalom alapozódik...

Tudósközelben > 42. oldal

IPM: Volt-e a pályája során emlékeztető, nagy megvilágosodása, belátása avagy belső paradigmaváltása? És a minden filozófusnak dukáló kérdés: volt-e gondolkodói válsága, érezte-e már úgy, hogy zsákutcába jutott? Úgy tűnik, mintha másokhoz képest kevesebbet beszélne kételyekről...

Ny. K.: A belátás és a válság együtt járnak. Három fordulatomat tartom számon. Az első: a hetvenes évek közepén Nyugat-Berlinben jártam, és tanúja voltam egy baloldali diáktüntetésnek. A fal nyugati oldalán

ronikus kommunikáció filozófiájának bővületében éltem. A hagyomány-problematika továbbra is foglalkoztatott – a kötelekek és állandóságok állagmegőrző szerepének gondolatát és a könyvolvasó-internethasználó individuum önálló-határtalan tájékozódóképességének eszméjét próbáltam összeegyeztetni. 1998 végére nyomdakész állapotban volt a *The Stateless Society: Tradition in the Network Age* című könyvem – ahol a „stateless” állagnélküliséget és államnélküliséget egyaránt jelentett,

gos hagyománykritikám összeomlott. Ez igazi válság volt, emlékszem, ahogyan a 2000. év hajnalán legjobb barátommal, egy angolból amerikai-vá lett kiváló filozófussal Dunabogdány behavazott hegyoldalában sétáltunk, lázasan fontolgatva, hogy a könyv ebben a formájában megmenthető-e. Végül úgy találtuk, hogy nem az. Hol kopogjam le: az elmúlt öt év nem hozott újabb fordulatot, a mobiltelefon filozófiájával, az új közösségiséggel és az új képiséggel (MMS) való foglalatosságot egyazon irányba mutat. Bízom benne, hogy a jövő év során meg tudok írni egy igazi, teherbíró szintézist.

Nyíri Kristóf

filozófus, akadémikus

zajlott, de nem ám a kelet-berlini bezártság, hanem úgy mond a kapitalizmus ellen. Felkavaró élmény volt, ott és akkor ábrándultam ki minden baloldaliságból. Ez persze nem jelenti azt, hogy például Marxtól ne tudnék még mindig tanulni, mondjuk ami a technológiák és az eszmék történeti viszonyát illeti; de nem hiszek a partalan szabadságban, sem a kierősákoltság egyenlőségben. Hiszek viszont a társadalmi kötelekek erejében. Ama berlini élményt követően csaknem másfél évtizeden át, egyfajta új tradicionista-konzervatív ismeretfilozófia kidolgozásával voltam elfoglalva, főleg Wittgenstein nyomdokain haladva. A nyolcvanas évek végére elkészült egy könyvem – *The Concept of Tradition, A hagyomány fogalma* –, ám épp mire elkészült, belebotlottam és beleszedültem abba a hatalmas irodalomba, amely a szóbeli hagyományozás és az írásbeli tudásadás merőben eltérő voltáról szól. Ez volt a második nagy fordulat és válság. A könyvet szemétre dobtam, s bő tíz éven át a szóbeliség, írásbeliség, könyvnyomtatás, elektromos és elekt-

szóval témám a hagyományok szerepe vagy szerepnélkülisége volt a gyöngyűlő nemzetállamok korában, a globális hálózottság korában – ám mire a külföldi kiadóval dűlőre jutottam, elérkezett a harmadik nagy megvilágosodás: a képi kommunikáció jelentőségének felismerése. A képek persze egészen máshogy – sokkal erőteljesebben, sokkal ellenállhatatlanabban – közvetítik a hagyományokat, mint az írott szövegek: viszonyla-

IPM: Apropó képesség. Többször említette, hogy az ember elsősorban képi gondolkodású. Biztos Ön ebben? Nem arról van csak szó, hogy a gondolkodást általában képek is kísérik?

Ny. K.: Az ember elsősorban, de nem kizárólag képi gondolkodású. Az ún. kettős kódolás elméletét fogadom el, vagyis azt, hogy a teljes értékű emberi gondolkodás egyszerre verbális és szenzoriális. Szavak által kísért, szavak által rendezett képekben gondolkodunk.

IPM: Újabban kimutatták, hogy az autisták szélsőségesen képi gondolkodásúak. Miért lehet ez?

Ny. K.: Az autizmus – és kevésbé feltűnő rokona, a diszlexia – esetében ama kettősség egyensúlyát veszíti.

Szakmai életrajz Nyíri Kristóf (1944) az ELTE matematika-filozófia szakán végzett 1968-ban, és 1971-től kezdett el tanítani az ELTE Bölcsészettudományi Kar filozófiai tanszékén. Vendégprofesszor volt többek közt a dániai Aarhusban, Innsbruckban, Helsinkiben, Grazban, a kaliforniai Santa Barbarában és Buffalóban. A Magyar Tudományos Akadémia 1993-ban levelező, majd 2001-ben rendes tagjává választotta. 1995-től 2005 júniusáig volt az MTA Filozófiai Kutatóintézetének igazgatója. Számos publikációja jelent meg magyar, német és angol nyelven a modern filozófiatörténet, az osztrák-magyar eszmetörténet, a nyelvfilozófia és társadalomfilozófia témaköréből. Legutóbbi kutatásai a kommunikációs technológiák történetével és újabb fejleményeivel kapcsolatosak. 1997-től virtuális egyetemi projekteket szervezett, 2001 óta vezeti a „XXI. század kommunikációja” interdiszciplináris kutatást, és 2003-tól irányítja a Magyar Virtuális Enciklopédia munkálatait. Intézeti igazgatói kötelezettségeitől immár megszabadulva, most boldogan tér vissza a tiszta kutatáshoz.

A szavak rendszerező-fegyelmező terhétől megszabadultan, szabadon szárnyal a képi gondolkodás. Wittgenstein ugyanúgy enyhén diszlexiás volt, mint mondjuk Einstein; mindketten diagrammokat és képeket hívtak segítségül új elméleteik megalkotásakor, de azután a szavak – ha tetszik a képaláírások – sem hagyták őket cserben...

IPM: Ha olyan fontosak a képek, akkor hogy lehet az például, hogy egy jó regény több ezer oldalas lehet, illusztrációk nélkül, mégsem tudjuk letenni... Nem lehet, hogy néha a szöveg mégis nagyobb vizuális hatással bír, mint egy kép, erősebb imaginációt ébreszt föl?

Ny. K.: De lehet. Erről szól Cervantes regénye a könyvnyomtatás tömegessé válásának idején. Don Quijote belső képalkotásának elszabadulását a rengeteg pusztá szöveg nem tudta megakadályozni; multimediális művelődési környezetben aligha ment volna neki a szélmalomnak. Legyen ez figyelmeztetés a képellenesség mai szószólóinak: bolond szélmalomharcot folytatnak.

IPM: És mit tud mondani azoknak, akik nem kép-, hanem információellenesek? Ma kötelezően szokás panaszkodni az információáradat miatt, és hogy az átlagos emberi agy ehhez még nem tudott alkalmazkodni, túl gyorsan következett be az információs forradalom. Igaz ez, hogy az agy nem tud lépést tartani a rázúduló információkkal?

Ny. K.: Legkésőbb Nietzsche óta, az 1870-es évektől kezdődően, már panaszkodni illett – és lehetett –, ha nem is az információ, de a tudás túllontúl hatalmas, áttekinthetetlen áradására. A könyvkorszak egyeduralmának visszasírói elfeledkeznek arról, hogy a könyvek világa már a számítógép megjelenése előtt réges-régen összeomlott önnön kiterjedtségének terhe alatt. Ma a könyvek világa és a digitalizált információ világa – a világháló – együttesen adja azt a környezetet, amelyben a felhalmozott emberi tudás a leginkább áttekinthető. Amúgy a világháló multi-

mediális: és éppen a képek, kivált az animált képek, nagyon is alkalmasak a sűrített és rendszerezett információ – ha tetszik, a metainformáció – hordozására.

IPM: És a keresőprogramok, amelyekkel magunk is ellenőrizhetjük az információforrást...?

Ny. K.: A keresőprogramok valóban kiváló eszközök: nem is igazán annak folytán, hogy egy-egy információforrást célzottan ellenőrizni tudunk (ez inkább a keresőprogramok korai időszakában volt jellemző), hanem azáltal, hogy a kulcsszavas keresést immár kiegészíti az ún. *collaborative filtering* módszere – ez tette nagygyá a Google-t –, vagyis az az eljárás, hogy a találati lista a korábban legtöbbek által felhasznált dokumentumokkal kezdődik. Az emberi tudás dzsungelében még sohasem volt olyan könyvnyű tájékozódni, mint ma.

IPM: Mégis, ha ennyire sok az információ, nem áll fenn a veszélye annak, hogy csak a kiugró, feltűnő, szokatlan, kollatív ingert nyújtó információkat dolgozza fel az agy, és a többi kiostálódik? Nem mehet ez rovására például a filozófiának is... illetve, mit tehet ez ellen a filozófus, talán másképp kell kommunikálnia tudományát, mint ez ideig tette?

Ny. K.: Igen, hiszen megváltozott a filozófus tudománya maga is. A multimediális hálózott tudás természetét vizsgáló filozófia nyilván nem boldogulhat, ha eredményeit a pusztá lineáris szöveg közegében igyekszik rögzíteni és közölni.

IPM: Vehetjük úgy, hogy Ön egyfajta összekötő kapocs a filozófia és a gyakorlati gondolkodású, laikus többség közt?

Ny. K.: Nem így látom a magam szerepét. Ízig-vérig a hagyományos filozófia örökösének és folytatójának tartom magam, nem kommunikátor-nak vagy népszerűsítőnek. Csak éppen azt gondolom, hogy az újító filozófia mindig is kora gyakorlatára reagált.

IPM: Ha nem is „kommunikátor”, a virtuális enciklopédiával mégiscsak a többség számára teszi elérhetővé és befogadhatóvá a tudományt... Hogyan született meg ennek ötlete, és mi a lényege?

Ny. K.: A weben már számtalan enciklopédia létezik. Az MTA Filozófiai Kutatóintézete által 2003-ban megindított virtuális enciklopédia (www.enc.hu) voltaképpen tudomány- és kommunikációfilozófiai kísérlet, amely egészen rövid – egyetlen kis képernyőn áttekinthető – szöveges-képes címszavak sűrű hálójának megteremtésével két fő kérdésre kereste-kereste a választ: egyfelől, hogy vajon a tudományok különböző területei mintegy különálló szigetekre szakadnak-e, amint azt Thomas Kuhn nyomán számos tudományfilozófus még mindig gondolja, avagy egymással szoros összefüggésben állnak, egységes tudásegézt képeznek? Másfelől, hogy közvetíthetők-e igényes tudományos tartalmak oly módon is, hogy lemondunk a testes nyomtatott könyvekről, és csupán kisterjedelmű, digitális dokumentumok hálózott együttesére hagyatkozunk? Benyomásom szerint az első kérdésre egyértelmű a válasz: a tudomány egységes tudásegész. A második kérdés esetében arra a válaszra hajlanék, hogy noha a tudásközvetítés domináns közege ma már egyértelműen a világháló, a hardcopy könyv mint kiegészítő médium bizonyos területeken továbbra sem nélkülözhető.

IPM: Mit adhat „korunk gyakorlata” a filozófiának és a filozófia a gyakorlatnak?

Ny. K.: A filozófia nem értelmezhető, nem fogható fel a filozófiatörténet jelensége nélkül. A filozófia könyvét a filozófiatörténet nyelvén írjuk. Ezért sem létezhet műkedvelő/autodidakta filozófus – alapos filozófiatörténeti műveltség híján a filozófiai problémákra történő rácsodálkozás nem eredményezhet mást, mint ősi kérdések tudatlan ismétlését. A filozófia története viszont először is arról mesél, hogy az – egészen ritka – nagy

filozófusok mellett másod-, harmad- és sokadrangú filozófusok tömegével volt/van dolgunk. Az emberi gondolkodás leginkább csodálatos és leginkább származás teljességének egyaránt a filozófiához kötődnek; előbbiek a kreatív, utóbbiak az iskolafilozófiához. A kreatív filozófia a maga kora mindennapi és tudományos gondolkodásának dilemmáit tematizálja, a filozófiatörténet teljes instrumentáriumával felvértezten; ehhez képest az iskolafilozófia sajátos témáit nem az életből, hanem a korabeli és múltbeli filozófusok írásaiból meríti, nem problémákat lát, hanem szavakat hall és hajtogat; művelői aszerint foglalnak állást, hogy a maguk számára éppen milyen (egyetemi stb.) állásban reménykednek. A mai magyar filozófia, túlnyomórészt, jellegzetes iskolafilozófia.

IPM: Kicsit ki tudná ezt fejteni?

Ny. K.: Karl Popper szerint a filozófiai s kivált a filozófiai iskolák azáltal hajlamosak az elfajzásra, a filozófiai

azáltal korcsosulnak iskolafilozófiákká, hogy idővel elveszítik kapcsolatukat ama filozófián kívüli problémákkal, amelyek megoldására eredetileg létrejöttek. Filozófián kívüli problémákon Popper itt elsősorban tudományos problémákat ért, vagy például a politikai élet problémáit; szerencsésnek bizonyulhat azonban egy olyan pontosítás, miszerint a filozófia a tudományban, a politikában stb. fölmerülő fogalmi problémák, vagyis végső soron kommunikációs problémák megoldásával foglalkozik: új fogalmakat hoz létre ott, ahol az addigi fogalomkészlet immár alapvetően csődöt mond. Ez a képlet jól összeegyeztethető akár azzal a régebbi formulával is, hogy a filozófia úgy mond az előfeltevések kritikája: a filozófia vizsgálat alá veti azokat a fogalmi keretfeltételeket, amelyeket a maga területén a tudomány, a politika stb. éppenséggel adottnak tekint. Ehhez képest az iskolafilozófiák nem a tudományos, a politikai, a vallási, a művészeti stb. élet fogalmi problé-

máiból, hanem ennek vagy annak a filozófusnak vagy filozófiai irányzatnak a fogalmi problémáiból indulnak ki, s általában belül is maradnak a problémák ezen körén. Közönségük: az iskola többi tagja; nyelvezetük: az iskola zsargonja.

Magyar nyelven évtizedek óta nem született olyan filozófia, amely konceptualizálni tudná ennek az itt-és-most társadalomnak a problematikáját. Az persze nyilvánvaló, hogy a nemzetközi filozófiai tudományosság átvétele a színvonalas honi gondolkodás mindenkori alapja. Ám a nemzetközi filozófiai tudományosság teljes asszimilációját ma, nálunk, nem egészíti ki valamiféle fogalmi érzékenység az itt és most adódó társadalmi, pszichológiai, szociológiai problémák iránt. Locke és Hume filozófiájának nyilvánvalóan köze volt a korabeli brit társadalomhoz, Kant filozófiájának a korabeli keletporos társadalomhoz és a pietizmushoz, Hegelnek Poroszországhoz, Jamesnek, Deweynek, Rortynak

Az online napilap

FN.hu
FigyelőNet

Amerikához; a fiatal Wittgensteinnek köze volt Ausztriához. Magyarországon mondjuk Eötvös József és a fiatal Palágyi Menyhért bírt sajátosan magyar filozófiai érzékenységgel; s persze Karácsony Sándor és Prohászka Lajos, ám utóbbiak meg a nemzetközi filozófia szerves integrációjára bizonyultak képtelennek. Egyetlen igazi kivétel létezett: Lukács György. Ő volt az, aki valódi kísérletet tett a lényegi magyar tapasztalat és a nagy filozófia szintézisére; de nem talált követőkre.

IPM: És Ön talált követőkre? Hiszen eléggé a saját útját járta...

Ny. K.: Egyedül is maradtam. Saját tanítványi körömről kívül a honi filozófia kirekesztettje vagyok. Csak külföldön ismernek el.

IPM: A tanítványokról jut eszembe, a következőkhöz hasonlókat már többször is hallottam azoktól, akik bekerültek a filozófia szakra: „Addig szenvedélyesen gondolkodtam, bárhol, a villamoson is... Aztán az első év végén leírtam a gondolataimat, nagy I-est kaptam, és a legrosszabb: no comment, semmi visszajelzés vagy odafigyelés! Még a kollégáktól sem. Mintha égő lenne az ilyesmi. Szövegek, hivatkozások, hivatkozások hivatkozásai... 1 év alatt leszoktam a gondolkodásról.” Kinek a készülékében lehet a hiba?

Ng.K: Tanítványaimnak, amikor első konferencia-előadásaikon vagy publikációikon gondolkodnak, mindig azt mondom, hogy a közönség a legkevésbé a „gondolataikra” kíváncsi. A közönség új tényekre és összefüggésekre kíváncsi. A filozófia mint szigorú tudomány eredményekre törekszik, és ezeket az eredményeket kell kommunikálnia, nem pedig a szerző szubjektív eszmefuttatásait. A filozófus mint esszéíró kieresztheti magából a lila gőzt, de ennek semmi köze nincs ahhoz a történeti főáramhoz, amely két és félezer év óta az empirikus tudomány és a logikai analízis kölcsönhatását feltételezi. Tegyük hozzá: a filozófia most azzal az új kihívással találkozik, hogy a teteme-

sen megváltozó természetű tapasztalatra – ti. a számítógépes modellezés tapasztalatára – támaszkodó tudományt folyamatosan az új, multimedialis logika elemzésének vesse alá. Hatalmas kihívás, amely a filozófia kreatív művelőjétől klasszikus filozófiatörténeti és korszerű tudományos (meg persze számítógépes) ismereteket vár el. Ezek együttes alkalmazását tekinthetjük, pozitív értelemben a ma filozófusa úgymond gondolatainak. A többi – csupán esszéista „gond”, és bizony ama lila gőz...

IPM: Ön szerint normális dolog, hogy nőket is felvesznek filozófia szakra? Vallja be: az a nő, aki filozófus, valójában nem nő. Ellenben, aki valóban nő, az nem filozófus...

Ny. K.: Wittgenstein szokta volt mondogatni férfi tanítványainak: „You should never marry a lady philosopher”, „Sose vegyen el női filozófust”. Tanácsát, nyilván, nemcsak a filozófusokkal szembeni ellenszenv színezte, hanem homoszexualitása is – ha már nőt vesz el az ember, gondolhatta, legalább ne filozófust! Amúgy Wittgensteinnek Cambridgeben számos női hallgatója volt – és miért is ne lett volna? Ő tisztában volt azzal, amivel nálunk még mindig

nincsenek tisztában, hogy az értelmes filozófia – a logikus, racionális, tisztán érvelő, világgra nyitott filozófia – a lehető legjobb alapozást nyújtja a legkülönbözőbb más további tanulmányok számára. A filozófia szakos hallgatók többségének nem kell filozófiatanárra vagy filozófus-kutatóvá válnia, az is elég, ha világosan gondolkodó emberekké válnak. Amerikában például a szoftverfejlesztők csúcspozíciókkal vonzzák magukhoz a legtehetségesebb filozófuspalántákat – a filozófia egészes látásmódja, fogalmi rendszeressége és kreativitása jól tesz annak az iparnak, amelyre végül is a tudástársadalom alapozódik... Vagyis persze, természetesen, járjon minél több nő filozófia szakra. És akinek ahhoz van kedve és tehetsége, vállaljon szerepet a filozófia oktatásában vagy megújításában. A Maga kérdése, felteszem, éppen arra vonatkozott, hogy képesek-e a nők filozófiai újításra. Nos, ismerünk mondjuk kiemelkedő női költőket, de akár kiemelkedő női politikusokat, sőt államférfiakat is – a „női államférfi” kicsit furcsán hangzik, talán államnőről kellene beszélni, az álomnő mintájára –, ám az kétségtelen, hogy nincsenek és soha nem is voltak kiemelkedő női filozófusok, mint ahogy nincsenek például kiemelkedő női elméleti fizikusok sem, és még hosszasan sorolhatnánk... Miért van ez így? A válasz részben nyilvánvaló: az iskolázás és a társadalmi munkamegosztás történelmi egyenlőtlenségei miatt. A filozófia esetében azonban sejthető egy mélyebb magyarázat is: az alfabetikus írásbeliség gerjesztette fogalmi metafizika a férfiak aktívabb verbális bal agyféltekéjének való; a nők aktívabb intuitív-szenzoriális jobb agyféltekéje viszont jobban kezeli az érzelmeket, a társas viszonyokat, és jelesül a képies mintázatokat. S ha ez így van, akkor a romantika szalonjai művelt múzsáinak szerepe helyett korunk ikonikus forradalmának viszonyai közepette a nők éppenséggel a vezető filozófusok szerepét játszhatják.

IPM: Milyen szerepe van a szerelemnek a filozófiában? Tényleg a Platón-féle szerelmi mánia az igazság felismeréséhez vezető legrövidebb út? Hideg fejjel, vagy extatikusabban jobb gondolkodni? Nehéz elképzelni, hogy analitikus filozófiát művel valaki szerelmi öröngésben, de ki tudja?

Ny. K.: Szerelm? Hajaj! Freud válaszolt arra a kérdésre, hogy miért is hajtának a tudósok a tudományra: „A pénzért, a hírnévért és a nők szerelméért.” Magam a filozófiát szigorú tudománynak tartom; és egyértelmű, hogy egész pályám során a freudi megfigyelés szellemében éreztem és tevékenykedtem. A hírnév már nem ingerel...

IPM: Persze, hiszen nyilvánvaló, hogy Közép-Kelet-Európa egyik legismertebb és legsikeresebb filozófusa...

Ny. K.: ...pénzről úriember nem beszél, viszont a nők szerelme természetesen ma is ambicionál.

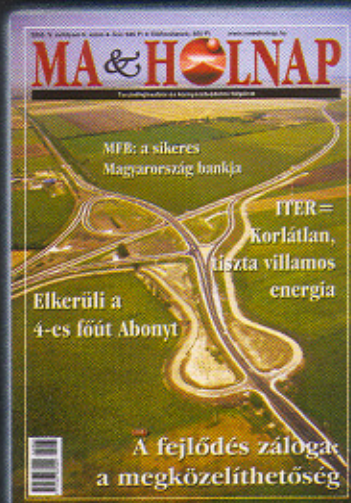
IPM: Szigorú tudománnyal hatni női szívekre... igaz, Ön matematikus végzettségű is. Azt állítja, hogy az ember alapvetően képi gondolkodású. A számokban, matematikai igazságokban való gondolkodás ehhez képest másodlagos? Matematikai tudását felhasználja-e filozófiai gondolkodása során?

Ny. K.: A matematikus gyakorlatilag sohasem gondolkozik számokban – az a könyvelők területe. Úgy mond matematikai igazságok is csak akkor foglalkoztatják, ha filozófiára adja a fejét. A matematikus összefüggéseket lát, struktúrákban, mintázatokban gondolkodik, azok pedig képiesek. Ami a magam matematikai tudását illeti, az már nagyon megkopott; viszont egyfajta matematikai szemléletem, azt hiszem, megmaradt; és hát amit a matematikusok gondolkodásmódjából megtanultam, az persze segít megértenem a matematika világának és a tudomány világa más részeinek némely kapcsolatát.

IPM: A fizika évében ne feledkezzünk meg a fizika fejlődésének filozófiai következményeiről sem... a mai fizika fé-

nyében például szét lehetne úgy választani a fizikai időt a lélektanitól, mint Bergson tette – egyébként lehet, hogy már ő sem tehetné volna?

Ny. K.: Nem lehet szétválasztani. Örülök kérdésének, hiszen az elmúlt mintegy fél évben éppen az idő filozófiájára vonatkozó ismereteimet igyekeztem elmélyíteni, és két tanulmányt, amelyet a közeljövőben tervezek megírni, az idő és a kommunikáció kapcsolatát fogja feszegetni. A témához mobilkutatásaim vezettek el. Arra döbbsentem rá, hogy a mobiltelefon folyamatos programátrendező („re-scheduling”) hatását nem pusztán az új kommunikációs eszköz következményének, hanem – ellenkezőleg – olyan alkalmazásnak kell tekintenünk, amelyre az igény már korábban is megvolt, a hordozható óra technológiája által lehetővé tett kötött időgazdálkodás egyre szorítóbb (az egyre komplexebbé váló társadalmi élet egyre több dimenziójú tevékenységeinek egyre kevésbé alkalmas időkereteket adó) viszonyai közepette. A posztmodern társadalom komplexitása kikövetelte a folyamatos programátrendezés kommunikációtechnológiai lehetőségét, a mobiltelefon megvalósította ezt a lehetőséget – az idő a társadalmi élet nyilvános keretéből személyreszabott magánidővé lett. Ám vajon tényleg az idő természete változott meg – avagy csupán időélményünk, és az időről való beszédünk? Ez már bizony igazi filozófiai probléma, melynek megoldását, úgy gondolom, az a felismerés adja, hogy az idő fizikai mivolta és az idő élménye kölcsönösen hatással vannak egymásra. Bergson alighanem elvetette a súlykot. Az idő, legalábbis részben, társadalmi konstrukció, amiképpen, legalábbis részben, társadalmi konstrukció a múlt is, és amiképpen társadalmi konstrukció, legalábbis részben, a múlt hatása a jelenben: a hagyomány. Látja – talán nem hiú ábránd eddigi kutatásaim szintézisében reménykednem. ©

MA & HOLNAP

Területfejlesztési és környezetvédelmi folyóirat

www.maesholnap.hu • szerkesztoseg@maesholnap.hu

Területfejlesztés | Környezetvédelem | EU csatlakozás

A lap kereskedelmi forgalomban nem kapható!
Megrendelhető a szerkesztőségben.
Tel.: 06-1 388-1913